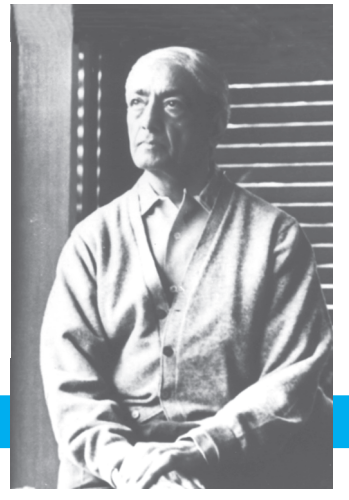

અંતરમેળ

કૃષ્ણમૂર્તિ ફાઉન્ડેશન ઈન્ડિયા, મુંબઈ

મે - ઓગસ્ટ ૨૦૧૭ વર્ષ ૧૦ અંક ૨ પૃષ્ઠ ૬ રૂ. ૨/-

એ પોતાને શોધતા અટકાવે છે

એવું લાગે છે કે આપણે આપણને જ બાધારૂપ બનીએ છીએ. કેટલાંકનું કહેવું છે કે આ વાત અશક્ય છે, તમે જે વાત કરો છો તેને રોજિંદા જીવનમાં મૂકી ન જ શકાય. ‘મેં તમને વીસ, ત્રીસ, ચાલીસ, પચાસ વર્ષોથી સાંભળ્યા કર્યું છે અને તો પણ કંઈ બન્યું નથી. હું પહેલા જેવો હતો તેવો જ છું.’ આ જ એ બાધા છે જે આપણને દરેકને અટકાવે છે, કે પછી કે એ વ્યક્તિ કે જે આમ બોલે છે એ પોતાને શોધતા અટકાવે છે. ‘એ શક્ય જ નથી’ એવું કહીને પોતાને માટે જ તે બાધારૂપ બન્યો છે એ દેખીતું છે.

અને એવા વ્યક્તિઓ પણ છે જે કહે છે, ‘મને થોડું ઘણું સમજાયું છે, હું કંઈ કરી શકું તે પહેલાં મારે પૂરેપૂરું જાણવું છે.’ ફરી પાછું આ પણ એક બાધા જ છે. આ વાત પણ તમને પોતાની જાતે શોધતાં અટકાવે છે, તમે તમારી માટે જ બાધારૂપ બનો છો.

અને વળી એવા પણ છે જેઓ કહે છે, ‘તમે જે કહો છો તે સાવેસાવ અવ્યવહાર છે. તમે બોલવાનું બંધ કરીને ચાલ્યા કેમ નથી જતા?’ આવા લોકો, અને મેં ઘણીવાર આવું સાંભળ્યું છે, પોતે ફક્ત પોતાની જા શોધ અટકાવતા નથી, પણ એક વ્યક્તિ જાતે તે નથી કરી શકતો એટલે તે આખા જગતને વખોડે છે- કારણકે જો હું નથી કરી શકતો, તો તમે પણ ન જ કરી શકો, અને એ ચાલતું જ રહે છે.

આપણે ચર્ચા શરૂ કરીએ... મહેરબાની કરીને મને થોડું બોલવા દો, અને પછી આપણે સંવાદ શરૂ કરીશું, મને કહેવા દો, કે આપણે આજે અને હવે પછીની ચાર સવારમાં અનુભવીશું કે આપણે તંબુમાંના એક હજાર કે બે હજાર લોકો નથી, પણ આપણે તો એકબીજા સંગાથે વાત કરતાં એક જ વ્યક્તિ છીએ. તમે સમજો છો? તમે અને વક્તા એ સંગાથે વાત કરે છે. જ્યારે આપણે બેઉ સંગાથે વાત કરતા હોઈએ ત્યારે બીજા બધાય ચોક્કસ તેમાં સમાઈ જાય છે. અને હું એ ફરીથી કહેવા માંગું છું કે ‘હું આ ન કરી શકું, આ અશક્ય છે, તમે એક વિલક્ષણ જૈવિક વિચિત્રતા છો, આ સામાન્ય વ્યક્તિઓને લાગુ પડતું નથી’ કે ‘આ સમજવા માટે તમારામાં વિશિષ્ટ જીન્સ હોવા જોઈએ’ - એવું કહીને, બાધારૂપ બનીને તમે તમારી પોતાની જાતને રૂંધતા નહીં. આપણને અગણિત બહાનાઓ મળી આવે છે, પોતે જાતે ઊભી કરેલી અડચણોને ધ્યાનથી તપાસતાં, તેમને સમજતાં અને બાજુમાં મૂકતાં આપણને દરેક જાતના અટકાવો મળી આવે છે. જો આપણે આ કરી શકીએ ~~(પોતાની જાત તમારને બાધારૂપ ન બનવાનું)~~ તો કદાચ આપણે એકબીજા સંગાથે સારી રીતે વાતચીત કરી શકીએ.

અને હું એ તરફ પણ નિર્દેશ કરવા ઇચ્છું છું: મને લાગે છે કે આપણે સાંભળતાં નથી, અન્ય વ્યક્તિ જે કહેવા માંગે છે તે શોધવા આપણે ખરેખર પ્રયત્ન કરતાં નથી. અને ‘સાંભળવા’ માટે અમુક ધ્યાન, કાળજી અને સ્નેહ જરૂરી છે. જો તમે જે કહી રહ્યા હો તે હું સમજવા માગતો હોઉં તો, મારે તમને સાંભળવા પડે જ, બધી જ રીતે અને બધા જ સમયે મારામાં અવરોધ કરીને નહીં. તમે જે કહો છો તે પ્રત્યે મારે કાળજી રાખવી ઘટે, મને આદર હોવો ઘટે, મને સ્નેહ, પ્રેમ હોવો ઘટે, નહીં તો આપણે કેટલીક વાતો, કે જે ખરેખર ઘણી ઘણી મહત્વની છે અને જે જીજ્ઞાસુ ભરી તપાસ માંગે છે તે વિશે વાતચીત કરી જ નહીં શકીએ. તો, શું હું એવી સલાહ આપી શકું કે આપણે કાળજીથી, સ્નેહથી સાંભળીશું? આ બધા સંવાદો અને ગઈકાલે જે થયું તે બતાવે છે કે આપણને એકબીજા પ્રત્યે ઘણો ઓછો પ્રેમ છે બરાબર? આપણો પોતાનો દૃષ્ટિકોણને આપ ભારપૂર્વક રજૂ કરવો છે, આપણાં પોતાના અભિપ્રયોને જ આપણે ઉપયોગમાં લેવા છે. ‘અમે તો તમને લાંબા ગાળાથી સાંભળતાં આવ્યાં છીએ તે છતાંય કેમ અમે બદલાયાં નહીં?’ આમ બતાવીને આપણાં નિર્ણયો વડે, નિષ્કર્ષો વડે અન્યોને કાબૂમાં લાવવા છે. હું ખોટો હોઉં કદાચ, પણ મને લાગે છે કે આ બધું એ જ બતાવે છે કે સાચો પ્રેમ નથી. હું કોઈ તરફ દોષારોપણ કરતો નથી, ફક્ત કહું છું.

અને, મને લાગે છે કે આપણે આ પ્રશ્નમાં ઊંડા ઊતરવું જોઈએ, કે આપણે કેમ સાંભળતાં નથી? કે પછી આપણે કહીએ છીએ કે ‘હા, મેં સાંભળ્યું, પત્યું! મેં તમને વીસેક વર્ષો સુધી સાંભળ્યા. એટલે હવે પૂરું. હવે હું તમને જરા પણ વધારે નહીં સાંભળું.’ તમે આવું એક બાળકને-કે જેને તમે પ્રેમ કરો છો તેને - કહેતા નથી, કહો છો? તે તમને કંઈક કહેવા માંગે છે. તે તમને દસ વાર કહેતો હોય છે. તેણે તમને કહી દીધું છે, પણ ફરી પાછો તે કંઈક કહેવા માંગે છે, અને તમે તેમને સાંભળો છો. તમે તેને નકામું ગણીને અવગણતા નથી. તમે અસહિષ્ણુ બનતા નથી. તમે તે બાળકને ચાહો છો. અને મને લાગે છે કે આપણાં આ બધાં સંવાદોમાં, વાતચીતોમાં આ મહેકની ખોટ છે. મને નથી લાગતું કે પ્રેમ સહ સાંભળવું એટલે શું એ આપણે જાણીએ છીએ; એનો અર્થ એવો નથી કે આપણે સૂક્ષ્મતાથી વિચારીએ નહીં, અને જે કહેવાયું હોય તે દરેકનો આપણે સ્વીકાર કરીએ. એનો અર્થ એવો પણ નથી કે આપણે સહમત કે અસહમત થઈએ. તમે સાંભળો, કાળજીથી, સ્નેહથી, એકબીજા સંગાથે વાતચીત કરવાની વૃત્તિથી સાંભળો. અને એની માટે આપણે પ્રેમથી ભરપૂર હોવા જોઈએ. અને કદાચ એ જ ગેરહાજર છે. આપણે દરેક અત્યંત બૌદ્ધિક છીએ કે અત્યંત અલૌકિક ભાવી છીએ કે અત્યંત લાગણીશીલ છીએ. અને એ જ પ્રેમનો નિષેધ છે.

Can Humanity Change ? સાનેન ૧૯૭૯, વ્યાખ્યાન ૨

આપણાંમાંનાં કેટલાંય જણાઓ, કેટલાય વર્ષોથી, કેટલાંક દશકોથી કૃષ્ણમૂર્તિના વિચારોને વળગી રહ્યાં છીએ. એ સાતત્ય આપણે કેટલી ગંભીરતાથી, પ્રમાણિકપણાથી પ્રયત્ન કરી રહ્યા છીએ તેનો ભાસ કરાવે છે, પણ અંતે તે સમજણમાં ક્યાંક કંઈક આડખીલી આવતી લાગે છે. એક સ્તર પર જે અટકાવે છે તે શું છે?

કૃષ્ણમૂર્તિએ કેટલુંય કહ્યું કે વિચાર, અનુભવ, જે ભૂતકાળ છે, તેનાથી સીધી છલાંગ ભરવી શક્ય નથી, તે છતાં આપણે તે જ પ્રયત્ન કરતા રહીએ છીએ. જે વસ્તુ વિચારોમાં સમાતી નથી તેને વિચારોમાં ઉતારી તેની સંકલ્પના બનાવીએ છીએ (આમાં કૃષ્ણમૂર્તિના વિચારો પણ આવી જાય છે), વળી તેને જ સત્ય સમજીને તેની પાછળ ભાગીએ છીએ, તેને જ લક્ષ્ય, ઉદ્દેશ બનાવીએ છીએ. આ એક સૌથી મોટી આડખીલી છે. પ્રયત્ન, ધ્યેય, ઉદ્દેશ્ય આ વિચારો જ પ્રબળ ‘હું પણ’ નિર્માણ કરે છે. ‘હું’ એ એક વિચાર જ છે, એક ભ્રમ છે આ વાત બુદ્ધિને સમજાય, તો પણ તે જીવવાની ક્ષમતા નથી હોતી. કૃષ્ણમૂર્તિને સમજવા એટલે ફક્ત બુદ્ધિપૂર્વકનો બોધ નહીં, પણ ખરેખર ‘જીવવું’ એ છે.

આ રીતે જીવવું એટલે અસુરક્ષિતતામાં જ જીવવું, જ્ઞાતનો સાથ છૂટી ગયો હોય, અજ્ઞાત કલ્પના બહારનું હોય. આપણા માટે તો માનસિક સુરક્ષિતતા જ મહત્વની હોય છે, તેને માટે જ આપણે પૈસા, ધર્મ, દેશ, કુટુંબ જેવા ભ્રમોની અનેક ભીંતોનું નિર્માણ કરતા હોઈએ છીએ, પણ ખરેખર તો આ ભ્રમ ફક્ત અસુરક્ષિતતા જ નિર્માણ નથી કરતા, તે બોધ માટે પણ મોટી આડખીલી બને છે. તેવી જ રીતે આપણે પેઢી દર પેઢી આ સંસ્કારોને પંપાળ્યા કરતા હોઈએ છીએ. આ સંસ્કારોનું અભિમાન, તેના માટે લડાઈ આ બધું જ બોધને ગુમાવી દે છે. જો આડખીલીઓ સમજાઈ હોય તો પણ તેમને દૂર કરવાની ક્ષમતાનું શું?

ધારણાઓ એમાં અવરોધરૂપ બની રહે છે

એવું દેખાય છે કે ઘણા માણસો શાબ્દિક સ્પષ્ટતા માટેની ચર્ચામાં જ ઘણો સમય વેડફે છે. શબ્દથી આગળ ઊંડાણમાં જઈને તત્ત્વ શોધવા માટે તેઓ પ્રયાસ જ કરતા નથી. શાબ્દિક સ્પષ્ટતાની શોધના પ્રયાસોમાં તેઓનાં ચિત્ત યંત્રવત્ બની જાય છે. અને જીવન વિરુદ્ધ દિશામાં જતું લાગે છે. આ પત્રોમાં આપણે શાબ્દિક સમજમાં નહિ પડીએ, આપણા જીવનમાં દરરોજ નજરે ચડતી હકીકતોને જ લક્ષમાં લઈશું. હકીકતની-તથ્યની શાબ્દિક સમજણ નહિ પણ તથ્યને પોતાને જ ધ્યાનમાં લઈશું. આપણે જ્યારે શાબ્દિક સ્પષ્ટતામાં ઊતરીએ છીએ ત્યારે એ કારણે એ સ્પષ્ટતા તથ્યોની નહિ પણ શબ્દોથી સૂચિત અર્થોની થતી હોય છે. આપણું રોજ-બ-રોજનું જીવન જ ધારણા (concept) મૂલક હોય છે, તથ્યમૂલક નહિ. દરેક સિદ્ધાંત તત્ત્વ કે આદર્શ ધારણામૂલક હોય છે. અને ધારણાઓ અપ્રમાણિક, દંભી અને ભ્રામક હોઈ શકે છે. માણસ ગમે તેટલી ધારણા કે આદર્શ સેવે પરંતુ જીવનની રોજ-બ-રોજની ઘટનાઓ સાથે એને કશોય સંબંધ હોતો નથી. લોકો આદર્શોના આધારે જીવે છે. આદર્શોની કલ્પના જેમ વધુ રોચક તેમ એ આદર્શ વધુ ઉમદા ગણાય છે. પરંતુ ફરીથી કહું છું કે રોજ-બ-રોજની ઘટનાઓની સમ્યક્ સમજણ આદર્શો કરતાં ઘણી વધારે મહત્વની છે. જો માણસનું મન ધારણાઓ અને આદર્શો વગેરેથી ઝકડાયેલું હોય તો તથ્ય, વાસ્તવિક ઘટનાનો સાક્ષાત્કાર ક્યારેય કરી નહિ શકે, ધારણાઓ એમાં અવરોધરૂપ બની રહે છે. આ બધું જ્યારે સ્પષ્ટપણે સમજાઈ જાય- બૌદ્ધિક કે ધારણામૂલક સમજણ નહિ - તો તથ્યનો, વસ્તુતાનો તત્ક્ષણ સાક્ષાત્કાર થશે અને શિક્ષણનું એ મુખ્ય અંગ બનશે.

રાજકરણ પણ ધારણાઓ ઉપર આધારિત વિશ્વવ્યાપી રોગ છે. અને ધર્મ ચમત્કારપૂર્ણ અને કાલ્પનિક ભાવજગતમાં લઈ જનારો છે. ખરેખર શું બની રહ્યું છે એનું તમે નિરીક્ષણ કરશો તો જણાશે કે આ બધું ધારણામૂલક વિચારણાનું ઘોતક છે. અને રોજિંદા જીવનમાં

ભરેલાં દુઃખ, શોક અને વિસંવાદથી દૂર નસાડી જનારા ઉપાયો છે.

શાળાઓ ને પત્રો, પ્ર. ૪

મને એમ લાગે છે કે પહોંચવાની, સિદ્ધ કરવાની કે પ્રાપ્ત કરવાની આ સતત મથામણ એ જીવનનો સૌથી મોટો અવરોધ છે. આપણને બાળપણથી જ કશું પ્રાપ્ત કરવાની, સિદ્ધ કરવાની તાલીમ આપવામાં આવે છે. ભૌતિક સલામતી માટે મગજના કોષો પોતે જ સિદ્ધિની આ રચના સર્જે છે અને માગે છે. પરંતુ માનસિક સલામતી આ યશપ્રાપ્તિના ક્ષેત્રમાં આવતી નથી.

જ્ઞાત વિસર્જન

સરખામણી અને નિંદા સમજણ લાવતાં નથી

‘જાગરૂકતા’નો અર્થ શીખવું અને જીવન પાસેથી પાઠ ભણવા એવો નથી; એથી સાવ ઊલટું, જાગરૂક હોવું એટલે એકત્ર કરેલા અનુભવોની નિશાનીઓથી પર હોવું. છેવટે તો, મન જ્યારે પોતાની મરજી મૂજબ અનુભવો એકઠાં કરે છે, તો તે સાવ જ છીછરું, ઉપરછલ્લું રહે છે. એ મન જે ઊંડાણથી નિરીક્ષણ કરે છે તે સ્વ-કેન્દ્રી પ્રવૃત્તિઓમાં બંધાઈ જતું નથી, અને જો કોઈપણ પ્રવૃત્તિ સરખામણી કરતી અને નીંદા કરતો હોય તો તે મન નિરીક્ષક નથી. સરખામણી અને નિંદા સમજણ લાવતાં નથી, બલકે તે સમજણને નડતરરૂપ છે. જાગરૂકતા હોવી એટલે નિરીક્ષણ, જાત-ઓળખ કરાવતી પ્રક્રિયા વગરનું કેવળ નિરીક્ષણ. સ્વ-કેન્દ્રી પ્રવૃત્તિઓથી બનેલ અનુબંધોથી આવું મન જ મુક્ત હોય છે.

The Collected Works, Vol. X, 17,
Choiceless Awareness

પ્રફુલ્લનનો અર્થ હું એ કરું છું કે આંતરિક રીતે વિકસવામાં આપણને કોઈ રુકાવટ ના નડે, કોઈ અવરોધ ન આવે. આપણામાંના મોટા ભાગના લોકો ભાગ્યે જ ખીલે છે, વૃદ્ધિ પામે છે, કે મ્હોરે છે. આપણા જીવનમાર્ગની યાત્રામાં એવું કંઈક બની જાય છે કે જે આપણને બુઝાં કરી નાખે છે, મૃતપ્રાય: કરી નાખે છે જેથી જીવનને જોઈતું ઊંડું પોષક તત્ત્વ મળતું નથી.

આંતરિક પ્રફુલ્લન

શબ્દો ત્યારે અવધાનના પ્રવાહ આડે અવરોધ ઊભો કરે છે

સૌથી શ્રેષ્ઠ કલા જીવનની કલા છે. મનુષ્યોએ મનથી કે હૃદયથી સર્જેલી કોઈ પણ વસ્તુ કરતાં તે મહાન છે. બધાં શાસ્ત્રોએ વર્ણવેલા દેવો કરતાંય તે મહાન છે. જીવનની આ કલા દ્વારા નવી સંસ્કૃતિ અસ્તિત્વમાં આવી શકશે. આ બાબતની જવાબદારી શિક્ષકો અને ખાસ કરીને આ શાળાઓના શિક્ષકોની છે. જીવનની આ કલા સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતાના વાતાવરણમાં જ ઉદ્ભવી શકે છે.

સ્વતંત્રતા એ એક ધ્યેય નથી જે કમશઃ અમલમાં આવે. સ્વતંત્રતામાં જે પ્રથમ પગલું છે એ જ છેલ્લું પગલું પણ છે. પરંતુ મહત્વનું પ્રથમ પગલું છે, છેલ્લું નહિ, આ ક્ષણે તમે જે કંઈ કરો છો એ કોઈ ભવિષ્યની તારીખે થાય એના કરતાં ઘણું જ મહત્વનું છે. પ્રત્યેક ક્ષણે જે બને છે એ જીવન છે. કોઈ કાલ્પનિક ક્ષણ નથી, એ વિચારે ઊભી કરેલી ક્ષણ પણ નથી એટલે તમે આ ક્ષણે જે પગલું ભરો છો તે મહત્વનું છે. આ પગલું જો સાચી દિશામાં હશે તો સમગ્ર જીવન તમારી સમક્ષ ખુલ્લું થશે.

સાચી દિશા એ કોઈ પૂર્વનિર્ણીત આદર્શ પ્રત્યેની દિશા નથી પણ અત્યારે જે બની રહ્યું છે એનાથી એ અભિન્ન છે. આ કોઈ તત્ત્વજ્ઞાનની વાત નથી અથવા કોઈ સિદ્ધાંતોની હારમાળા નથી. પરંતુ તત્ત્વજ્ઞાન ખરેખર જે સૂચવવા માગે છે સત્ય પ્રત્યેનો પ્રેમ, જીવન પ્રત્યેનો પ્રેમ. એ એવી વસ્તુ પણ નથી જે તમે વિશ્વવિદ્યાલયમાં જઈને શીખી શકો. જીવવાની કલા તો આપણે આપણા રોજબરોજના જીવનમાંથી શીખીએ છીએ.

આપણે શબ્દો વડે જીવીએ છીએ. એથી શબ્દો આપણું કારાગાર બની ગયા છે. શબ્દોનો ઉપયોગ તો પરસ્પર વાતચીત કરવા માટે છે. પણ પોતે ક્યારેય કોઈ વસ્તુ નથી, વસ્તુતઃ એ શબ્દ નથી પણ શબ્દ જ્યારે વસ્તુતઃ એનું સ્થાન લઈ લે છે ત્યારે એ મહત્વનો બની જાય છે. તમે કોઈ બનાવ નજરે જોયો હોય તે પછી પણ એનું વર્ણન એ બનાવ કરતાં વધુ વાસ્તવિક બની જાય છે ત્યારે આપણે પ્રતીકને પૂજવા લાગીએ છીએ. પડછાયાને અનુસરીએ છીએ. આપણે ભ્રમણાને વળગીએ છીએ. અને આ રીતે શબ્દ-ભાષા આપણી પ્રતિક્રિયાઓને ઘાટ આપવા લાગે છે. ભાષા આપણું પ્રેરણાસ્ત્રોત બની જાય છે. અને આપણું મન પણ શબ્દો વડે ઘડાવા, નિયંત્રિત થવા લાગે છે. રાજ્ય, ઈશ્વર વગેરે બધા શબ્દો એના વળગણો સાથે આપણને આવરી લે છે. અને પરિણામે આપણાં મન શબ્દોના દબાણના દાસ બની રહે છે.

પ્રશ્નકર્તા : શબ્દોના ધમસાણમાંથી કેવી રીતે બચવું?

કૃષ્ણમૂર્તિ : શબ્દ ક્યારેય વસ્તુરૂપ નથી. પત્ની શબ્દ છે. એ કોઈ વ્યક્તિ નથી. દરવાજો શબ્દ છે, ક્યારેય વસ્તુરૂપ નથી. શબ્દ આપણને વસ્તુ કે વ્યક્તિના વાસ્તવિક દર્શનને અવરોધે છે. કારણ કે શબ્દની સાથે ઘણાં ઘણાં વળગણ લાગેલાં હોય છે. આ વળગણો જે ખરી રીતે સંસ્મરણો જ છે, એ આપણા દર્શનને જ નહીં, માનસ વ્યાપારને પણ વિકૃત કરે છે. શબ્દો ત્યારે અવધાનના પ્રવાહ આડે અવરોધ ઊભો કરે છે. વડાપ્રધાન અને કારકુન એ બે શબ્દ લો. એ બે કાર્યોની ભિન્નતા દર્શાવે છે. પરંતુ વડાપ્રધાન શબ્દની સાથે સત્તાનું, પદનું અને મહત્વનું પ્રબળ સૂચન રહેલું છે, અને કારકુન શબ્દની સાથે મહત્વરહિત અલ્પ પદ અને સત્તાહીનતાનું વળગણ પણ રહેલું છે. એ રીતે શબ્દો એ બન્નેને મનુષ્ય તરીકે જોતાં તમને અટકાવે છે. આપણામાંના ઘણાખરામાં ઊંડાણમાં પ્રતારણા રહેલી છે. આપણી વિચારવાની રીત પર શબ્દોની કેવી પકડ છે એ જોવામાં અને એ

પ્રત્યે કોઈ પસંદગી વિના સાવધપણે જોવામાં કોઈ વળગણ વગર જોવામાં અવધાનથી કલાનું શિક્ષણ રહેલું છે.

પ્ર. : આપ કહો છો એ સમજાય છે. પરંતુ વળગણોની ત્વરા અને તાત્કાલિકતા એવી હોય છે કે એની જાણ થાય એ પહેલાં તો પ્રતિક્રિયા થઈ ચૂકી હોય છે. એને રોકવાનું શક્ય છે?

કૃ. : આ પ્રશ્ન જ ખોટો નથી? કોણ રોકવાનું છે? એ પણ કોઈ પ્રતીક, અન્ય શબ્દ કે અન્ય વિચાર જ રોકવાવાળો છે ને? જો રોકવાવાળો એ હોય તો મન શબ્દભાષાની ગુલામીમાં પકડાયેલું છે. એ કથનનો પૂરો અર્થ જ તમે સમજ્યા નથી. તમે જુઓ છો કે આપણે શબ્દો ભાવપૂર્વક વાપરતા હોઈએ છીએ. મીટર, સંખ્યા વગેરે ચોક્કસાઈથી વપરાતા યંત્ર-કૌશલ્યને લગતા શબ્દો કરતાં ભિન્ન એવા ભાવસૂચક શબ્દો વિચારનું સ્વરૂપ છે. માનવીય સંબંધો અને પ્રવૃત્તિઓમાં ભાવો મહત્વનો ભાગ ભજવે છે. એષણા (Desire) પણ પ્રબળ હોય છે અને પ્રતિમાઓ ઊભી કરીને વિચાર એષણાને ટકાવી રાખે છે. પ્રતિમા શબ્દ જ છે, ચિત્ર છે અને તે આપણા ઉપભોગને આપણી એષણાને અનુસરે છે. આમ આપણું આખું જીવન શબ્દો અને એનાં વળગણો દ્વારા આકાર લેતું રહે છે. આ બધી પ્રક્રિયાને સમગ્રરૂપે જોવી એનો અર્થ જ એ છે કે વિચાર દર્શનને કેવું અવરોધે છે તે તથ્ય રૂપે જોવું.

પ્ર. : આમ કેમ કહો છો? શબ્દ વિનાનો વિચાર હોઈ જ ન શકે?

કૃ. : હા, ઓછુંવતું એમ છે ખરું, કૃપા કરીને યાદ રાખજો કે આપણે જીવનની કલા વિષે વાત કરીએ છીએ. અને એને વિષે સમજવા માંગીએ છીએ. ફક્ત શબ્દોને યાદ રાખવા નથી. આપણે શીખીએ છીએ, અમે શીખવતા નથી. અને તમે હઠીલા વિદ્યાર્થી નથી. તમારો પ્રશ્ન એ છે કે શબ્દ વિનાનો વિચાર હોઈ શકે કે નહીં? આ પ્રશ્ન બહુ મહત્વનો છે. આપણી સમગ્ર વિચારપ્રક્રિયા સ્મૃતિ ઉપર રચાયેલી છે. અને સ્મૃતિનો આધાર શબ્દો છે; પ્રતિમાઓ છે, ચિત્રો છે. આ બધાં શબ્દોનાં જ સ્વરૂપો છે.

પ્ર. : પરંતુ માણસ જે કંઈ યાદ રાખે છે એ શબ્દ નથી હોતો પણ અનુભવ હોય છે. ભાવયુક્ત બનાવ હોય છે. શબ્દ તો એને પાછળથી વળગે છે.

કૃ. : આ બધાનું વર્ણન કરવા માટે આપણે શબ્દોનો જ ઉપયોગ કરીએ છીએ. જે કંઈ બન્યું અથવા બને છે તેને સૂચિત કરવા, બીજાને એની જાણ કરવા અથવા કોઈક ને કંઈકમાં પ્રેરવા માટેનો સંકેત એ શબ્દ છે. આ સમગ્ર પ્રક્રિયા વગરની વિચારણા હોય છે ખરી? હા, હોય છે. પણ એને વિચાર કહી નહીં શકાય. વિચારમાં સ્મૃતિનું અનુસંધાન હોય છે જ પરંતુ દર્શન-બોધ (Perception) કંઈ વિચારની પ્રક્રિયા નથી ખરેખર તો એ શબ્દ સંકેત, પ્રતિમા અને એનાં ભાવયુક્ત વળગણો વગેરેની પ્રકૃતિ અને પ્રક્રિયામાં કરેલી અંતર્દૃષ્ટિ છે. આને સમગ્રતાથી જોવું એનો અર્થ જ એ છે કે શબ્દનું એનું ઉચિત સ્થાન આપવું.

પ્ર. : આપ વારંવાર સમગ્ર (Whole) શબ્દ વાપરો છો ત્યારે એનો શું અર્થ કરો છો?

કૃ. : વિચાર ભેદ પાડનારો છે. કારણ કે વિચાર સીમિત હોય છે. સમગ્રતાથી અવધાન કરવું એનો અર્થ એ કે વિચારની દરમ્યાનગીરી વગર, જ્ઞાન (સંગ્રહ) રૂપે રહેલા ભૂતકાળને આડે આવવા દીધા વગર અવધાન કરવું. ત્યારે અવધાન કરનારો રહેતો નથી. કારણ કે અવધાન કરનારો પોતે ભૂતકાળ છે. એ જ વિચારનું ખરું રૂપ છે.

પ્ર. : આપ વિચારને અટકાવી દેવાનું અમને કહો છો?

કૃ. : ફરી તમારું લક્ષ્ય ખેંચું છું. આ પ્રશ્ન ખોટો છે. જો વિચાર જ વિચારને અટકી જવાનું કહેતો હશે તો એમાંથી દ્વેત અને સંઘર્ષ જ સરજાશે. વિચારની ભેદ પાડનારી પ્રક્રિયા આ છે. જો આ તથ્ય તમને બરાબર સમજાયું હશે તો સ્વાભાવિક રીતે જ એમાં વિચાર બાજુ પર રહી જશે. પણ વિચારનું ક્ષેત્ર મર્યાદિત બની રહે છે. ત્યાર પછી જીવનના સમગ્ર ક્ષેત્રને વ્યાપવા એ નહીં દોરે. અત્યારે તો એ જીવનને ઘેરી રાખે છે.

પ્ર. : મને લાગે છે કે આને માટે અસાધારણ અવધાન જોઈએ. મારી સમગ્ર શક્તિ આની પાછળ લગાડવા જેટલી ઉત્કટતા મારામાં છે?

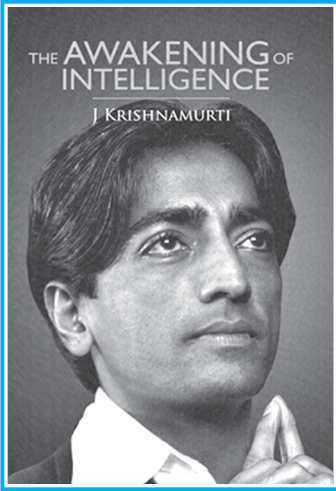
કૃ. : ઊર્જાનું વિભાજન થઈ શકે છે? આજીવિકા મેળવવા પાછળ ઊર્જા ખર્ચાતી હોય છે. કુટુંબ પાછળ પણ ખર્ચાઈ છે. જે કહેવામાં આવે તે સમજવા માટે ખર્ચાઈ છે. એ બધી ઊર્જા એક જ છે. પણ વિચાર એમાં ભાગલા પાડે છે. એથી આપણે ઘણી બધી ઊર્જા જીવવા પાછળ જ ખર્ચાઈ છે. અને બીજાં પાછળ બહુ થોડી વાપરીએ છીએ. આ એવી કલા છે જેમાં વિભાજન નથી. એ છે જીવનની સમગ્રતા - અખિલાઈ.

શાળાઓ ને પત્રો, પ્ર. ૨૪

પુસ્તક પરિચય

The Awakening of Intelligence

મહાન ફિલસૂફ અને આધ્યાત્મિક તત્ત્વચિંતક જે. કૃષ્ણમૂર્તિની ઊંડી

દષ્ટિ અને તત્ત્વજ્ઞાનને સમજવા માટે આ વીસ્તીર્ણ નોંધ એક ઉત્તમ પ્રાસ્તવિક ગ્રંથ બને છે. હિંસા, અસલામતી, સંઘર્ષ, ખુશી, ભય અને દુઃખ જેવા અસ્તિત્વની સાથે વણાયેલા મુદ્દાઓ ઉપરાંત, અન્ય મહત્ત્વના સંબંધિત પ્રશ્નોને પણ કૃષ્ણમૂર્તિ તપાસે છે. જેકોબની નીડલમેન સાથે 'ગુરુની ભૂમિકા' અંગે, સ્વામી વેંકટેશ સાથે 'વેદાંતમાં દર્શાવેલી પરંપરાગત પદ્ધતિઓ' અંગે, એલન નોડ સાથે 'ઈષ્ટ અને અનિષ્ટ કે સારું અને ખરાબની સમસ્યા' અંગે અને ડૉ. ડેવિડ બોમ સાથે 'વિચારો અને બુદ્ધિની વચ્ચેનો સંબંધ' વિશેની વાતચીતો આ પુસ્તકમાં સંગ્રહાયેલી છે.

૧૯૭૩માં પહેલી વખત પ્રકાશિત થયેલ આ પુસ્તકમાં કૃષ્ણમૂર્તિના લોકસંવાદો અને શ્રોતાઓએ પૂછેલા પ્રશ્નોના ઉત્તરો ઉપરાંત તે તે સમયના મહાન વ્યક્તિઓ સાથેના તેમના સંવાદો સમાવિષ્ટ જ છે.

આ કાલાતીત અધ્યાત્મિક કળાકૃતિ નવી ભાત અને ૨૦ જેટલા કૃષ્ણમૂર્તિના બ્લેક એન્ડ વાઈટ છાયાચિત્રો સાથે ડેમી સાર્જમાં કે.એફ.આઈ. દ્વારા સૌ પ્રથમ વખત ભારતીય લોકો માટે પ્રકાશિત થઈ છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા : ૫૮૮, કિંમત : ૪૯૫.

તમારી સમજણને અટકાવો નહીં

હિંસા કે લોભ જેવા કોઈ લક્ષણનો અંત એ 'કોઈક સમયે ઘટવાની' વાત નથી, અને એ આદર્શવાદી વિચારધારા દ્વારા પણ ન આવી શકે, એ તરત જ કરાવું જોઈએ, સમયનો વ્યય કરીને નહીં. આપણે જ્યારે 'સમય' સાથે નિસબત ધરાવવા લાગીએ છીએ ત્યારે આદર્શોના 'કમિકપણ'માં ફસાઈ જઈએ છીએ.

મહેરબાની કરીને નિષ્કર્ષ પર ન પહોંચો કે એમ ન કહો કે 'આદર્શ વગર તો હું ખોવાઈ જઈશ', ખરેખર તો શું કહેવાઈ રહ્યું છે તે સાંભળો. 'આદર્શ'ના સમર્થનની બધી દલીલોની મને જાણ છે. તમે કૃપા કરીને કોઈ નિષ્કર્ષ વગર ફક્ત સાંભળો, અને વક્તા શું કહેવા માંગે છે તે સમજવાનો પ્રયત્ન કરો, 'મારે આદર્શ હોવો જ જોઈએ' એમ કહીને તમારી સમજણને અટકાવો નહીં.

આદર્શો સદીઓથી અસ્તિત્વ ધરાવે છે. અલગ અલગ ધાર્મિક ગુરુઓએ આદર્શો વિશે વાત કરી છે, પણ તેઓ બધા ખોટા હોઈ શકે, કદાચ છે જ. 'આદર્શ'ને વળગી રહેવું એટલે હિંસા, લોભ, ઈર્ષ્યા, મહત્ત્વકાંક્ષા અને વર્ચસ્વ માટેની ઈચ્છા આ બધાથી મનને મુક્ત કરવાનું મુલતવી રાખવું. જો સચ્ચાઈ માટે કોઈ ખરેખર ચિંતિત હોય - હોવું જ ઘટે, કારણકે આ જ એક એવો પાયો છે કે જેની ઉપર ધર્મ શું છે એની સાચી શોધ ટકી શકે છે - તો હિંસા, લોભ, ઈર્ષ્યા, સંપ્રહકતા વગેરે બધાને મનમાંથી દૂર કરવાની શક્યતાની શોધ કરવી જ જોઈએ, અને એ કોઈક સમયે નહીં, પણ અત્યારે જ.

The Collected Works, Vol. X pp 224-225

અનનુબંધિત થવું શક્ય છે ?

'નિરીક્ષણ' માટે મુક્તિ જરૂરી છે. તમે જાણો છો, આપણે મોટાભાગના લોકો, જે સમાજમાં રહીએ છીએ, જે સંસ્કૃતિમાં ઊછર્યા હોઈએ છીએ, તેનાથી અનુબંધિત હોઈએ છીએ. આપણો સમાજ એ આપણાં જ જીવનમાંથી, આપણી જ વિચારધારામાંથી પેદા થયેલ હોય છે. સંસ્કૃતિ એ આપણે જ બનાવી છે. સમાજે આપણને અનુબંધિત કર્યો છે, આપણને શું અને કેવી રીતે વિચારવું, આપણી માન્યતાઓ શું હોવી ઘટે અને આપણે કેવી રીતે વર્તન કરવું જોઈએ તે સમાજે જ જણાવ્યું હોય છે. આપણે અતિશય અનુબંધિત હોઈએ છીએ અને તેથી જ આપણે મુક્ત નથી. આ પ્રત્યક્ષ અને સ્પષ્ટ તથ્ય છે. એક અનુબંધિત મનથી દેખીતી રીતે જ આપણે નિરીક્ષણ માટે મુક્ત નથી જ. અને અનુબંધિત હોવાથી, જ્યારે હકીકતનું નિરીક્ષણ કરીએ છીએ ત્યારે આપણે ભયભીત થઈ ઊઠીએ છીએ. આપણને શું કરવું તેની ગતાગમ પડતી નથી. અને એટલે જ પ્રશ્ન એ થાય કે માનવી માટે અનનુબંધિત થવું શક્ય છે? - અરજ કરું છું કે આ સાંભળો - મુક્ત થવા માટે માનવીના મનનું અનનુબંધિત થવું શકે છે, જો તમે એમ કહો છો કે આ શક્ય નથી, કે કોઈ પણ માનવનું મન પોતાના અનુબંધોથી છુટી ના શકે, તો તમે પોતાને બાંધિત કરો છો, તમે આ પ્રશ્ન ઉપરની વધારે વિચારણા રોકી દીધી છે. અને જો તમે કહો છો કે તે શક્ય છે, તો તે પણ બાધારૂપ બની, આ પ્રશ્ન ઉપરની તમારી વધારે વિચારણા રોકી દે છે.

Talks with American Students,
Chp. 1, September, 1968

જ્યારે કોઈ અંતરાય હોતો નથી...

સચેત, જાગૃત મન

ભય શું છે એ આપણે જાણીએ છીએ? જે છે એનો અસ્વીકાર એ જ ભય નથી? 'સ્વીકાર' શબ્દ આપણે સમજવો જોઈશે. સ્વીકાર કરવા માટે કરવામાં આવતા પ્રયત્નના અર્થમાં હું એ શબ્દ વાપરી રહ્યો નથી. જે છે એને હું જોઉં તો એને સ્વીકારવાનો પ્રશ્ન જ રહેતો નથી. જે છે એને જ્યારે હું સ્પષ્ટ જોઈ શકું નહિ ત્યારે જ સ્વીકારની ક્રિયા દાખલ થાય છે. માટે જ જે છે એનો અસ્વીકાર એ જ ભય. હું જે આ પ્રતિક્રિયાઓનો, પ્રત્યાઘાતોનો, સ્મરણોનો, આશાઓનો, નિરાશાઓનો, નિષ્ફળતાઓનો, સમૂહ છું, હું, કે જે અવરોધાયેલા ચૈતન્યની ક્રિયાનું પરિણામ છું તે હું, (ભયથી) પર કેમ થઈ શકું? આ અવરોધ અને અંતરાય વિના મન જાગ્રત હોઈ શકે? આપણે જાણીએ છીએ કે જ્યારે કોઈ અંતરાય હોતો નથી ત્યારે કેવો અસાધારણ આનંદ થાય છે! જ્યારે શરીર સંપૂર્ણ રીતે આરોગ્યવાન હોય છે ત્યારે કોઈ એક પ્રકારનો આનંદ, કોઈ એક પ્રકારની સુખદઅવસ્થા હોય છે એ તમે જાણતા નથી? એવી જ રીતે મન જ્યારે સંપૂર્ણ રીતે મુક્ત હોય છે, કોઈ પણ અંતરાય વિનાનું, 'હું'ની ઓળખ કરનારા કેન્દ્ર વિનાનું હોય છે ત્યારે તમે કોઈ એક પ્રકારનો આનંદ અનુભવો છો એ જાણતા નથી? અહમ્ નો લય થયો હોય ત્યારે આ અવસ્થા તમે અનુભવી નથી? જરૂર આપણે સઘળાએ આ અવસ્થાનો અનુભવ કર્યો છે. સંપૂર્ણ રીતે અને સમગ્ર રીતે જ્યારે અહમ્ની આખીય ક્રિયાને હું નીરખી શકું ત્યારે અહમ્ની સમજ થાય છે અને એનાથી મુક્ત થવાય છે. વૃત્તિ એ વિચારનું પ્રકટ સ્વરૂપ છે - કારણ કે વિચાર વૃત્તિથી જુદો નથી - એ વૃત્તિમાંથી જન્મેલી સઘળી પ્રવૃત્તિની સકળ ક્રિયા હું સમજું અને એનો બચાવ ન કરું, એનો તિરસ્કાર ન કરું, એનું દમન ન કરું, તો જ હું એ કરી શકું. જો હું એ સમજી શકું તો અહમ્ની મર્યાદાઓ ઓળંગવી શક્ય છે કે નહિ એ હું જાણી શકું.

મુક્ત જીવન

જે છે એને જો આપણે સમજી શકીએ તો કદાચ આ બધા જ પ્રશ્નોનો અંત આવશે. આપણે કોઈ પણ પ્રશ્નથી દૂર રહીએ છીએ, આપણે એના સંબંધમાં કાંઈ કરવા માગીએ છીએ. અને એ ક્રિયા જ આપણને એના સીધા સંબંધમાં આવતા અટકાવે છે અને એ રીતે પ્રશ્નની સમજ થતી નથી. મન પ્રશ્નનો ઉકેલ કરવાની રીત શોધી રહ્યું છે. એટલે કે એ પ્રશ્નથી દૂર થઈ રહ્યું છે, પણ આથી પ્રશ્ન સમજાતો નથી, પ્રશ્નનો નિવેડો આવતો નથી. પ્રશ્ન એટલે કે જે છે તે પોતાની સંપૂર્ણ કથની કહે એટલા માટે મન સચેત, સમજવાને જાગૃત હોવું જોઈએ. છટકબારીઓ દ્વારા, પ્રશ્નનો ઉકેલ કેમ લાવવો એની રીત દ્વારા, અગર શાબ્દિક નિર્ણયરૂપ એની સમજૂતી મેળવીને કે એનું કારણ જાણીને, જો મનને આપણે શિથિલ (જડ) બનાવી દઈએ તો મન અચેત બને છે અને પ્રશ્ન જે છે તે પોતાની જે કથની કહે છે તેને એ ઝટ સમજી શકે મહિ. આ બાબતનું સત્ય સમજો એટલે મન સચેત બનશે, પછી જ એ ગ્રહણ કરી શકશે. પ્રશ્નના સંબંધમાં કરવામાં આવતી મનની કોઈ પણ પ્રવૃત્તિ મનને મંદ, સમજવાને કે શ્રવણ કરવાને અસમર્થ બનાવે છે. મન જ્યારે સચેત હોય-સચેત કરેલું નહિ, એ તો મનને અચેત કરવાનો જ માર્ગ છે-ત્યારે જે છે એનું, ખાલીપણાનું કોઈ તદ્દન જુદું રહસ્ય હોય છે.

આપણે વાત કરતા જઈએ તે દરમિયાન આનો અનુભવ કરતા જાઓ, માત્ર શાબ્દિક ભૂમિકાએ જ એનું શ્રવણ કરતા નહિ.

જે છે એની સાથે મનનો શો સંબંધ છે? અત્યાર સુધી જે છે એને કોઈ નામ આપવામાં આવ્યું છે, એને વિચારસંગતિનો કોઈ સંકેત આપવામાં આવ્યો છે. આ નામકરણથી એની સાથે સીધો સંબંધ થતો અટક્યો છે, જેથી મન શિથિલ, અચેત, બન્યું છે. મન અને 'જે છે' તે બે જુદી ક્રિયાઓ નથી. પણ નામકરણ એ બે

(પાના નં. ૬ પર...

કૃષ્ણમૂર્તિ ફાઉન્ડેશન ઈન્ડિયા, વસંત વિહાર, ૧૨૪ ગ્રીનવેજ રોડ, ચેન્નઈ ૬૦૦ ૦૨૮.

Email : vvstudy@kfionline.org • Website: http: www.kfionline.org

કૃષ્ણમૂર્તિના વાર્તાલાપ અને સંવાદોની ડીવીડી તમે ઓફર દ્વારા મંગાવી શકો છો. જેની યાદી વેબસાઈટ પર ઉપલબ્ધ છે.

કૃષ્ણમૂર્તિ અધ્યયન કેન્દ્ર, બેંગલુરુ: ધી સ્ટડી વેલી સ્કૂલ કેમ્પસ, ૧૭ કિ.મી. કનકપૂરા રોડ, થાતગુણી પોસ્ટ બેંગલુરુ ૫૬૦૦૬૨.

ટે.નં. (૦૮૦) ૨૮૪૩૫૨૪૩ • Email : kifistudy@gmail.com • Website : www.kfistudy.org

૦૮-૧૧ જૂન ૨૦૧૭ Exploring Happiness & 'The World of Pleasure'

૦૬-૦૮ જુલૈ ૨૦૧૭ Can I be a responsible parent without understanding myself?

૦૧૦-૧૩ ઓગસ્ટ ૨૦૧૭ Understanding Emotions – Hurt, Frustration & Anger

૦૭-૧૦ સપ્ટેમ્બર ૨૦૧૭ Education and the 'Understanding of Life'

કૃષ્ણમૂર્તિ અધ્યયન કેન્દ્ર રાજઘાટ-વારાણસી, કૃષ્ણમૂર્તિ ફાઉન્ડેશન ઈન્ડિયા, રાજઘાટ ફોર્ટ વારાણસી ૨૨૧ ૦૦૧

ટેલિફોન નં. (૦૫૪૨) ૨૪૪૧૨૮૮ / ૨૪૪૦૪૫૩. • Email : kcentrevns@gmail.com. • Website : www.j-krishnamurti.org

કૃષ્ણમૂર્તિ અધ્યયન કેન્દ્ર સદ્યાદ્રિ, પોસ્ટ-તિવર્ધ હિલ, તાલિકા ખેડ, (રાજગુરુ નગર, જિ. પૂના ૪૧૦૫૧૩, મહારાષ્ટ્ર)

ટે.નં. (૦૨૧૩૫) ૨૮૮૭૭૨, ૨૮૮૭૪૮, ૨૦૩૪૭૫. • Email : kfishahyadri.study@gmail.com • Website : http://www.kscskfi.com

કૃષ્ણમૂર્તિ અધ્યયન કેન્દ્ર, ઋષિ વેલી, જિ. ચિત્તૂર, આંધ્રપ્રદેશ - ૫૧૭૩૫૨

ટે.નં. (૦૮૫૭૧) ૨૬૦૩૭/૬૮૬૨૨/૬૮૫૮૨. • Email : study@rishivalley.org. • website : http://www.rishivalley.org.

કૃષ્ણમૂર્તિ અધ્યયન કેન્દ્ર, ઉત્તરકાશી, પોસ્ટ રાનારી, ડુંડા બ્લોક, જિ. ઉત્તરકાશી ૨૪૮૧૫૧

ટે.નં. ૮૪૧૨૪ ૩૬૪૨૮/ ૮૪૧૫૮ ૮૩૬૮૦ • Email : krc.himalay@gmail.com

website : http://www.jkrishnamurtionline.org. (ભારતીય ભાષામાં સંકેત સ્થળ)

કૃષ્ણમૂર્તિ અધ્યયન કેન્દ્ર, કોલકત્તા, કૃષ્ણમૂર્તિ ફાઉન્ડેશન ઈન્ડિયા, ૩૦, દેવદાર સ્ટ્રીટ, કોલકત્તા ૭૦૦ ૦૧૮.

ટે.નં. (૦૩૩) ૪૦૦૮૨૩૮૮ • Email : kfikolkata@gmail.com

કૃષ્ણમૂર્તિ અધ્યયન કેન્દ્ર-ઓરિસા કેન્દ્ર, પૂરીઘાટ રોડ, તેલંગા બજાર, કટક ૭૫૩૦૦૮, ઓરિસા

ટે.નં. (૦૬૭૧) ૬૪૧૭૮૮૦ • Email : kficutackcentre@sify.com • website : www.kficc.org

કૃષ્ણમૂર્તિ અધ્યયન કેન્દ્ર, બદલાપુર: આનંદવિહાર, જે. કૃષ્ણમૂર્તિ સેલ્ફ એજ્યુકેશન સોસાયટી, જાંભિળધર, રાહાટોલી ગામની નજીક, બદલાપુર(મ). તા. થાણા, પીનકોડ ૪૨૧૫૦૩, મહારાષ્ટ્ર.

ટે.નં. (૦૨૨) ૨૫૦૧૪૦૮૪, ૨૪૨૨૩૧૮૮. • Email : jksesbadlapur@gmail.com • website : www.jkses.org

વાચકોને વિનંતી

અમે આપશ્રીને અમારી આ ગુજરાતી સમાચાર પત્રિકા 'અંતરમેળ' નિયમિત મોકલતા આવ્યા છીએ. અમારા અમુક વાચકોને ઘણીવાર અંક મળતો નથી તેવી ફરિયાદો મળે છે. ત્યારે આપનો અંક આપને મળે છે કે નહિ તેની ખાત્રી કરવા માટે તેમજ અંક વિતરણની વ્યવસ્થામાં યોગ્ય સુધારો કરવા માટે અમે નીચે મુજબ માહિતી ભેગી કરી રહ્યા છીએ. વાચકોને સહકાર આપવા વિનંતી. માહિતી પત્ર દ્વારા કે ઈમેઈલથી મોકલી આપવી.

સરનામું: કૃષ્ણમૂર્તિ ફાઉન્ડેશન ઈન્ડિયા, મુંબઈ કેન્દ્ર, હિમ્મત નિવાસ, ૩૧, ડુંગરશી માર્ગ, મલબાર હિલ, મુંબઈ - ૪૦૦ ૦૦૬.

ઈમેઈલ : kfimumbai@gmail.com

આવશ્યક માહિતી :

૧. પૂરું નામ :

૨. સરનામું :

૩. ઈમેઈલ :

૪. ફોન નંબર : ૫. મોબાઈલ નં. :

આપને આ સમાચારપત્રિકાની માહિતી ક્યાંથી મળી?

૧. પરિચિત વ્યક્તિ પાસેથી

૨. સાર્વજનિક લાયબ્રેરીમાંથી (લાયબ્રેરીનું નામ લખો)

૩. યુનિવર્સિટીની લાયબ્રેરીમાંથી (લાયબ્રેરીનું નામ લખો)

૪. કે.એફ.આય. ના પુસ્તકપ્રદર્શનમાંથી

૫. કે.એફ.આય.ના એકાદ કાર્યક્રમમાંથી

૬. ઈન્ટરનેટ કે વેબસાઈટ પરથી

૭. ઈતર કોઈ માધ્યમ વડે (માધ્યમનું નામ લખો)

આપને અમારા બધા જ અંક (જાન્યુઆરી, મે, સપ્ટેમ્બર)મળે છે?

અંકમાં પ્રકાશિત થયેલ ભાષાંતર સમજવામાં મુશ્કેલી પડે છે?

હા, તો કયા સ્વરુપે?

.....

... પાના નં. ૫ થી આગળ)

ક્રિયાઓને વિભિન્ન કરે છે. જ્યારે નામકરણ અટકે ત્યારે સીધો સંબંધ થાય: મન અને 'જે છે' તે એક બને, 'જે છે' તે અત્યારે નામ વિનાનો નિરીક્ષક છે. એટલે જ 'જે છે' એનું પરિવર્તન થાય છે. હવે એ ભય વગેરેના વિચારો સાથે સંકડાયેલું ખાલીપણું નથી. આ સ્થિતિએ મન અનુભૂતિરૂપ બને છે, અનુભવનાર અને અનુભૂત હોતા નથી. પછી જ અપાર ઊંડાણ અનુભવાય છે. કારણકે માપ કાઢનારનું અસ્તિત્વ રહેતું નથી. જે આઘાત છે તે શાંત છે, સ્થિર છે. એ સ્થિરતામાં જ અખૂટ ઝરણ રહેલું છે. મનની વ્યાકુળતા શબ્દનો ઉપયોગ કરવાથી ઉત્પન્ન થાય છે. જ્યારે શબ્દ હોતો નથી ત્યારે અમાપનો આવિર્ભાવ થાય છે.

જીવનમીમાંસા, ખંડ ૧, પ્ર. ૮૨

Published in January, May, September

Registered with The Registrar of Newspapers for India under No. MAHGUJ/2008/25168

If undelivered please return to :

Krishnamurti Foundation India

Mumbai Executive Committee, Himmat Niwas, 31, Dongersey Road, Malabar Hill, Mumbai - 400 006.

Tel.: (022) 2363 3856 Email : kfimumbai@gmail.com

Websites : www.kfionline.org, www.jkrishnamurti.org

Statement about ownership and other particulars of Antarmel Newsletter

Form IV

1. Place of Publication : Krishnamurti Foundation India, Mumbai Executive Committee Himmat Niwas, 31, Dongersey Rd., Malabar Hill, Mumbai - 400 006.
2. Periodicity of Publication : Once in four months, (January, May, September)
3. Printer's Name : Anand Limaye
Whether citizen of India : Yes
Address : India Printing Works, 42, G. D. Ambekar Marg, Wadala, Mumbai - 400 031.
4. Publisher's Name : P. V. Dabholkar
Whether citizen of India : Yes
Address : Krishnamurti Foundation India, Mumbai Executive Committee Himmat Niwas, 31, Dongersey Rd., Malabar Hill, Mumbai - 400 006.
5. Editor's Name : Vasanti Padte
Address : Krishnamurti Foundation India, Mumbai Executive Committee Himmat Niwas, 31, Dongersey Rd., Malabar Hill, Mumbai - 400 006.
6. Name and address of individuals who own the newspaper and partners or shareholders holding more than one percent of the total capital : Krishnamurti Foundation India, Mumbai Executive Committee Himmat Niwas, 31, Dongersey Rd., Malabar Hill, Mumbai - 400 006.

I, P. V. Dabholkar, hereby declare that the particulars given are

અંતરમેળ આ વૃત્તપત્રિકા દર ચાર મહિને પ્રસિધ્ધ થતી પત્રિકા છે. કૃષ્ણજીના શિક્ષણના અભ્યાસ કરવા ઈચ્છતી વ્યક્તિ માટે કૃષ્ણજીના સાહિત્યનો ગુજરાતી અનુવાદ, તેમના શિક્ષણને લગત લેખ, સંસ્થાના કાર્યક્રમ તેમજ અભ્યાસ કેન્દ્રની અને પુસ્તકો વગેરેની માહિતી આ પત્રિકામાં પ્રકાશિત કરવામાં આવે છે. આપને આ પત્રિકા આપના સરનામે મળે એવી ઈચ્છા હોય તો અમારા મુંબઈ કેન્દ્રના સરનામા પર પત્ર દ્વારા કે ઈમેલ દ્વારા ખબર કરવી. કૃપા કરી તમારું સંપૂર્ણ નામ, સરનામું, ફોન નંબર અને ઈમેઈલ જો હોય તો તે અમને જણાવશો.

Periodical